

Saeid Abedpour

Suhrawardijevo poimanje ljubavi u traktatu *Fī haqīqat al-ešq*

UDK 1 Suhrawadi

Sažetak

Šihābuddīn Yahyā ibn Habaš ibn Amīrak Abu al-Fotūh Suhrawardī, poznat kao Šihābuddīn, Šejh Išrāq, Šejh maqtūl (Umoreni šejh) i Šejh šehida (1154–1191. godine / 549–587. godine po H.) u svom poznatom traktatu *Fī haqīqat al-ešq* (O zbilji ljubavi) govoreći o Ljepoti (*hosn*), Ljubavi (*ašq*) i Tuzi (*hozn*) zapravo raskriva tajnu stvaranja ljepote, ali i zbilju ljubavi i tuge. Ishodište je ove trilogije, tj. Ljepote, Ljubavi i Tuge u onostranosti i sve tri istječu iz Univerzalnoga Uma, smatra Suhrawardi. Za pravo je riječ o tri nebeska principa, koja se spominju jedanput u pripovijesti o Ademu i melecima, a drugi put u nešto potpunijoj formi u pripovijesti o Jusufu, Jakubu i Zulejhi. Ova tri aspekta, tj. Ljepota, Ljubav i Tuga samostalno su nebeske biti. Njihovo egzistiranje nije materijalno niti se njihova značenja svode na čisto umnu ravan.

Suhrawardi smatra da je prva egzistencija ili prvostvoreno peripatetičke i aristotelijanske filozofije blistajući dragulj Uma. Ova interpretacija temelji se na sljedećoj predaji: "Prvo što je Allah stvorio jeste Um." Trilogija Ljepota, Ljubav i Tuga, dakle, nastala je iz Univerzalnoga Uma i Prvoga Uma. Ovom blistajućem dragulju Uma Bog Slavljeni podario je tri svojstva: spoznaju Boga, spoznaju sebe i spoznaju onoga što nije postojalo pa je postalo. U peripatetičkoj sinaovskoj filozofiji svaki um ima tri aspekta: nužnost po sebi, nužnost po drugome i mogućnost po sebi. Posredstvom ova tri aspekta opaža se mnoštvo ovoga svijeta.

Ključne riječi: traktat *Fī haqīqat al-ešq*, Suhrawardi, ljubav, gnoza, filozofija, ljepota, tuga

Ljubav je temeljno pitanje iranske gnoze i tesavvufa bez kojeg nije moguće pojmiti gnozu i božansku mudrost. Gnostičko-sufijsko poimanje ljubavi razlikuje se od uvriježenog teološkog mišljenja i razumijevanja *ehl-i hadisa*. I to je sučeljavanje prisutno u povijesti religijske misli. Gnostici su uvjereni da je čovjekova potpunost u tome da iznova pronade svoju suštinu i da Boga, Koji je uz njega, pronade u samome sebi i iskazuje mu ljubav voleći Ga više od svega drugoga. Obilježje istinskog vjernika je snaga njegove ljubavi prema Bogu: “Ima ljudi koji su mjesto Allaha kumire prihvatili, vole ih kao što se Allah voli, ali pravi vjernici još više vole Allaha” (*Al-Baqara*, 165). Ljubav je božanski dar, a ne poimaju ga i ne cijene oni čije je ogledalo duše zamagljeno. Gnostici zanimaju se pred Njegovom uzvišenom i beskonačnom veličanstvenošću i o Bogu govore neizravno. A kada i aludiraju na Njega upotrebljavaju izraze kao Duša, Dragi, Ljubljeni ili Mu se obraćaju posebnim imenom. Taj Bog svijeta ima jedan važan i veličanstven opis, a to je da Ga se prepoznaje kroz svojstvo Ljubljenoga. Bog ima brojne opise. Bog Ustrojitelj, Stvoritelj, Ravnatelj i bezbroj drugih opisa. Ali svojstvo koje je bitno za gnostike jeste da je Bog Ljubljeni, tj. da Ga se može voljeti. Što ste Mu bliži, On vam je ljepši i ta snaga ljepote vas tako općini da Ga zauvijek zavolite, postanete Njegov ašik. Naravno, ova ljubav, koja vas određuje kao zaljubljenika, suštinski se razlikuje od ovozemne ljubavi. Nije to nikakva ljubavna romansa u onom uobičajenom značenju. Ljubav je to koja vam daruje spoznaju, srčanost i hrabrost. Ona topi sve vaše nedostatke, kao što su zavist, škrtost i druge manjkavosti, kao što se u peći topi gvožđe.

Religija ljubavi o kojoj govore gnostici nije slovo o robu i Gospodaru, već o zaljubljeniku i Ljubljenome. Takav Bog sa Svojim slugama gradi relacije i jedinstvo na kojima počiva svijet jednoće, čija je tajna ljubav. Motreći svijet snagom jednoće čovjek živi u suglasju sa svime. Pred njim iščezavaju rascjepkanosti, neprijateljstva, razlike između religijskih pravaca i sl., a taj svjetopogled duguje upravo stupnju zaljubljenika. Čovjek – zaljubljenik mora umrijeti. Nije to tjelesna smrt. Kao što je kazao Poslanik: “Umrte prije nego umrete.” Ova smrt znači napuštanje vlastitih svojstava i poprimanje svojstava Ljubljenoga u značenju da se briše granica čovjekovog egzistiranja koje uranja u egzistiranje Ljubljenoga. I ovo je zbiljsko ostvarenje ljubavi.

Suhrawardi, veliki išraqi mudrac, autentično je promišljao o ljubavi. Njegov traktat *Fi haqiqat al-ešq* ili *Mūnes al-ošāq* predstavlja remek-djelo perzijske književnosti i smatra se jednim od najboljih Suhrawardijevih gnostičkih traktata na perzijskome jeziku. Ovaj traktat svrstava se u red iranskih ljubavnih traktata kakvi su *Savāneh al-ošāq* Ahmeda Gazalija, *Lavāyeh* Einulkuzata Hamadanija, *Lama'at* Fahrudina Erakija i *Aša'e al-loma'at* Džamija i posvema se razlikuje od Ibn Sinaova traktata *Fi al-ešq*, koji ljubavi pristupa na način filozofa. Ma koliko Suhrawardi o ljubavi govorio književnim poetskim jezikom, temelj njegove misli je filozofski. On smatra da ljubav nije prvo što je stvoreno. Neki istraživači smatraju da Suhrawardijevo tumačenje o načinima nastanka Ljepote, Ljubavi i Tuge ima uporište u neoplatonizmu.¹

Neznani komentator, koji je ovo djelo komentirao potkraj VII ili početkom VIII stoljeća po H., nije iskazao zavidno umijeće u dešifriranju gnostičkih simbola. Redakturu ovog komentara objavio je Mas'ud Qasemi u časopisu *Ma'āref* 1987. godine. Godine 2013. dr. Taqi Purnamdariyan u knjizi *Aql-e sorx* po četvrti put izvršio je redakturu ovoga traktata, a po drugi put dao njegov komentar. Ovaj rad temeljen je na ranijim redakturama s akcentom na redakturu dr. Purnamdariyana.

¹ Nasrollāh Pūrġavādi, “Mūnes al-ošāq Suhrawardi va ta'sir ān dar adabiyāt-e fārsi”, *Maġmū'e-ye maqālāt-e kongre-ye beine al-meleh farhang va andiše-ye dīni*, Tehrān, 2014.

Šihābuddīn Yahyā ibn Habaš ibn Amīrak Abu al-Fotūh Suhrawardī, poznat kao Šihābuddīn, Šejh Išrāq, Šejh maqtūl (Umoreni šejh) i Šejh šehida (1154–1191. godine / 549–587. godine po H.) u svom poznatom traktatu *Fī haqīqat al-ešq* (O zbilji ljubavi) govoreći o Ljepoti (*hosn*), Ljubavi (*ašq*) i Tuzi (*hozn*) zapravo raskriva tajnu stvaranja Ljepote, ali i zbilju Ljubavi i Tuge. Ishodište je ove trilogije, tj. Ljepote, Ljubavi i Tuge u onostranosti i sve tri istječu iz Univerzalnoga Uma, smatra Suhrawardī. Zapravo je riječ o tri nebeska principa koja se spominju jedanput u pripovijesti o Ademu i melecima, a drugi put u nešto potpunijoj formi u pripovijesti o Jusufu, Jakubu i Zulejhi. Ova tri aspekta, tj. Ljepota, Ljubav i Tuga samostalne su nebeske biti. Njihovo egzistiranje nije materijalno, niti se njihova značenja svode na čisto umnu ravan.

Suhrawardī smatra da je prva egzistencija ili prvostvoreno peripatetičke i aristotelijanske filozofije blistajući dragulj Uma. Ova interpretacija temelji se na sljedećoj predaji: “Prvo što je Allah stvorio jeste Um.”² Trilogija Ljepota, Ljubav i Tuga, dakle, nastala je iz Univerzalnoga Uma i Prvoga Uma. Ovom blistajućem dragulju Uma Bog Slavljeni podario je tri svojstva: spoznaju Boga, spoznaju sebe i spoznaju onoga što nije postojalo pa je postalo. U peripatetičkoj sinaovskoj filozofiji svaki um ima tri aspekta: nužnost po sebi, nužnost po drugome i mogućnost po sebi. Posredstvom ova tri aspekta opaža se mnoštvo ovoga svijeta.

O ljepoti Suhrawardī ovako kazuje: “Iz prvog aspekta, koji je nužnost po sebi i koji je najjači, emanira Drugi Um. Iz prvog aspekta pojavljuje se ljepota. Iz onoga svojstva koje se vezuje za spoznaju Boga Uzvišenog i koje predstavlja najjači od aspekata Uma pojavljuje se ljepota. Iz onoga svojstva koje se vezuje za spoznaju sebe pojavljuje se Ljubav (perz. *mehr*) i iz onoga svojstva spoznaje onoga što nije postojalo pa je postalo pojavljuje se Tuga (perz. *andūh*).” Dakle, izvorište ovoga troga je Univerzalni Um a Suhrawardī ih naziva “trima sestrama”. Ljepota, Ljubav i Tuga, nijedna, ne oponira Umu jer su i ponikli iz samoga Uma. U išraqi ontologiji na temelju dvoaspektualnih relacija očituje se mnoštvo i objašnjavaju se prosvijetljenje i ljubav, dočim peripatetici svoju ontologiju grade na troaspektualnosti uma. Suhrawardī iskazuje i dodatni ontološki aspekt a to je umjetnička ontologija, te mnoštvo svijeta objašnjava na temelju trilogije: Ljepota, Ljubav i Tuga. “Ljepota je najstarija od sestara i motri samu sebe. Sebe gleda kao nešto veliko i dobro te se u njoj javlja veselje i osmjehuje se. Iz njenog osmijeha izranja nekoliko hiljada meleka bliskih. Tako je nastao svijet meleka. Ljubav je srednja sestra i izrazito je bliska s ljepotom, toliko da ne skida pogled s nje i stalno joj služi. Kada ugleda osmijeh ljepote, sva ustrepta i zadrhta. Poželje da se pokrene. Tuga, koja je najmlađa od sestara, sjedini se s njom i iz tog spoja pojaviše se nebesa i Zemlja. Nakon ove pripreve stupnjeva troaspektualnog stvaranja (meleci, nebesa, Zemlja), dođe red na očitovanje ljepote u dvije grandiozne pojavnosti: u arheptiskom Ademu i u poslaniku Jusufu.”

Premda Suhrawardī daje gnostičko tumačenje ljubavi, ono se razlikuje od tumačenja drugih gnostika za koje je ljubav simbol vatre. Tako Attar stupanj *fena* objašnjava simbolima svijeće i leptirice:

Jedna druga primaknu nuru se izdaleka na svijeću baci se
*Oko svijeće sve obigravala nesta, samo je svijeća ostala.*³

² Ovu predaju spominje Ibn Bābeviye u iznimno vrijednom djelu *Man lā yabzerehu al-faqīh va maḡlis-e avval*; Mulā Mohammad Taqī u *Ravzat al-motaqīn* i Ibn Ebi al-Ġamhūr u *Ġavāli al-la’ālī*. Prema predaji Koleinija ovaj Um prva je egzistencija, koja je stvorena prije duhovnih egzistencija i koja im prethodi.

³ Attār Nišābūrī, *Manteq al-teir*, (vādi-ye faqr).

Mevlana je ljubav opisivao kao djelatnu, živu, dinamičnu, jednom riječju ogranj čovjekova života. Vatra gradi trenutačno stanje čovjekovo, a njena svjetlost tjera nas ka budućnosti i nadanjima, dok pepeo otvara prošlost pred našim očima.

Svrha nur bio a svijet pečnica Ljubav kò vatra a ljudi snop pruća⁴

Suhrawardi ljubav uspoređuje s biljkom po imenu *ašage*⁵ (bršljan). Bršljan se penje i obavija oko stabla čovjekovog bića. O relaciji između ljubavi i duše Suhrawardi govori onako kako Kur'an objašnjava relacije prema teletu Izraelićana, ali se prepoznaje i utjecaj zoroastrovskih Jasni. Kada govori o žrtvovanju duše, aludira na kur'ansku pripovijest o teletu koje su obožavali Izraelićani, ali i na drevne iranske običaje proslave Mehrgana.

“U Suhrawardijevoj misli ljepota je objektivna i duhovna kategorija koja je došla u svijet meleka i na početku stvaranja sa svojim duhovnim identitetom položena je u arhetipskog Adema. Na tom tragu ljepota, osjetilna ljepota jest očitovanje ljepote svijeta svjetlosti. Imajući u vidu da Suhrawardi insistira na teoriji ‘gledanja’ i ‘osvjedočenja’ u išraqī epistemologiji i ontologiji. U teoriji umskog osvjedočenja išraqī epistemologije ljepota se percipira izravnim osvjedočenjem (ne dijalektičkim mišljenjem). Percipiranje zbilje je upravo osvjedočeno percipiranje ponad uma. Tada i umjetnost nije drugo do očitovanje zbilje u duši umjetnika. U stupnjevanju i gradiranju percepcije osjetilna percepcija veže se za osjetilno očitovanje ljepote a predodžbena percepcija u ogoljenoj formi njene paslike, dočim umska izravna percepcija vodi ka apsolutnoj zbilji ogoljenoj od pokrivki. Ljepota je u tradicionalnoj misli objektivna kategorija, skrivena unutar umjetničkog djela. U tom kontekstu ljepota je povezana sa spoznajom i dobrom i upravo ta njena povezanost s ova dva temeljna elementa jeste ono što joj daje privlačnost. Prema ovoj definiciji, ljepota je privlačnost skrivena u savršenstvu a umjetničko djelo je lijepo ako je sjedinjeno s potpunom, zbiljom i prijemljivošću. Dakle, kategorije koje su zamagljene i besmislene ne mogu se smatrati lijepim koliko god ih neko držao važnima.”⁶

Henry Corbin o suštini ove trilogije kaže da, sudeći prema načinima pojavljivanja i djelovanja Ljepote, Ljubavi i Tuge, to nisu apstraktni pojmovi niti objektivne jedinsti osjetilnoga svijeta. Ali, uprkos tome, posvema je jasna njihova metafizička personifikacija. Ove personifikacije objektivna su očitovanja jedne čiste Biti koja se manifestira na stupnju svijeta paslika u formi objektivnog očitovanja.⁷

Traktat *Fī haqīqat al-ešq* ima dvanaest poglavlja. Središnja tema je duhovna ljubav iskazana jezikom simbola. Apstraktne pojmove ljepote, ljubavi i tuge Suhrawardi je objašnjavao u formi zbilja svijeta Melekuta, akcentirajući se pri tome na gnostičko tumačenje kur'anskih ajeta sure *Jusuf*. Doima se da je Suhrawardi u ovome traktatu govorio o svojim izravnim osvjedočenjima.

Traktat započinje trećim ajetom sure *Jusuf*: “Objavljujući ti ovaj Kur'an, Mi tebi o najljepšim događajima kazujemo, iako prije toga nisi doista ništa znao.”

⁴ Moulānā, *Divān-e Šams*, be kūšāš-e Badi'ozamān Forūzānfār, Tehrān, 1983, gazel br. 1696.

⁵ Lekseme *ašage* i *ašq* iz istog su korijena.

⁶ Tāhere Kamālī, *Mabāni-ye hekamī hosn va ešq dar resāle-ye Fī haqīqat al-ešq Suhrawardī*, Ġavīdan-e Xerād, Šomāre-ye dovvom, Bahār, Tehrān, 2010.

⁷ Henry Corbin, *Eslām dar sarzāmin-e Īrān, vaġh-e falsafī va ma'navī*, tarġome Rezā Kūhkon, ġeld-e dovvom, baxš-e dovvom, Tehrān, 2009.

Nakon toga slijedi stih na arapskom jeziku:

*Da nije vas mi ne bismo spoznali ljubav
A da ne bješe ljubavi mi vas ne bismo poznavali*

A potom dva stiha na perzijskom jeziku:

*Da ne bješe ljubavi i tuge ljubavi
Ko bi kazivao i slušao ovaj govor čudesni?
A da vjetra ne bi da solufe rasplete
Ko bi lice ljubljenog ašiku pokazao?*

Prvo poglavlje

U prvom poglavlju Suhrawardi nas upoznaje s Ljepotom, Ljubavlju i Tugom. Prvo što je Bog stvorio, prema filozofskom poretku, bješe blistajući dragulj po imenu Um. Ovaj dragulj posjeduje tri svojstva: spoznaja Boga Uzvišenog (Svjetlost nad svjetlostima), spoznaja sebe kao nužnost po drugome i spoznaja sebe kao mogućnosti po sebi. Iz prvog svojstva pojavila se Ljepota, odnosno Dobrota, iz drugog svojstva Ljubav i iz trećeg svojstva Tuga. Ovo objašnjenje poziva se na peripatetičko filozofsko objašnjenje nastanka Drugoga uma, duše Prve sfere i Prve sfere iz Prvoga uma. Ljepota, Ljubav i Tuga su tri sestre. Ljepota je najstarija od sestara, Ljubav je srednja, a Tuga najmlađa sestra. Iz očitovanja Ljepote Božije, koju je Suhrawardi protumačio kao “osmijeh Ljepote”, pojavljuju se Meleci. Iz spoja ljubavi i tuge pojavljuju se nebesa i Zemlja, odnosno svijet materije (*Nāsūt*). Suhrawardi ovdje jezikom simbola govori o nastanku mnoštva iz Jednoće. Kada je Bog stvorio Adema, o tome se pročulo u uzvišenom svijetu. Stanovnici Melekuta poželješe upoznati Adema i Ljepota, koja je bila vladarica, reče: Prvo idem ja i ako mi se tamo dopadne, ostat ću nekoliko dana a vi dođite za mnom. Ljepota uzjaha na veliku jahalicu i stiže do staništa Ademove / ademovske duše i budući da joj se ondje dopade, nastani se tamo i obujmi čovjekovo biće. Ljubav i Tuga, jer su znale da je Ljepota otišla, uputiše se za njom, a za njima krenuše i stanovnici Melekuta. Kada Ljubav stiže do Ademovog carstva i ugleda Ljepotu, na glavu stavi krunu veličanstvenosti i zaposjede prijestolje Ademova bića. Htjede se ondje nastaniti, ali udari čelom o zid smetenosti, pade i osta ležati.

Drugo poglavlje

Drugo poglavlje govori o Ademovu stvaranju. Kada se svijetom Melekuta (svijet nebeski) proširi vijest o Ademovu stvaranju, stanovnici Melekuta poželješe da ga vide. Zaputiše se za Ljubavlju, koja je bila sjedinjena s Tugom. Ljubav im je bila vođa a Tuga njen zamjenik. Ljubav naredi da svi izdaleka poljube zemlju jer nisu mogli podnijeti njenu blizinu. Kada stanovnici Melekuta ugledaše Ljepotu, padoše na sedždu i poljubiše zemlju. Meleci nisu učinili sedždu Ademu već Ljepoti nastanjenom u njemu, odnosno ono božanskom ruhu.

Treće poglavlje

Ljepota iz Ademove / ademovske duše krenu u potragu za sebi prikladnijim staništem i nađe Jusufa. Jusuf posta očitovanje Ljepote. Ljubav i Tuga krenuše za Ljepotom,

ali im ona ne dopusti. Beznadežni krenuše pustinjom začudnosti (perz. *heirat*): “Sad kad smo ostavljene, najbolje da svaka krene svojim putem [...]. Tako Tuga krenu u Kan’an, a Ljubav u Egipat.” Na ovom putovanju obzorjima duše Tuga se zaputi u Kan’an (Palestina) kako bi stigla do Jakuba – oličenja Tuge, a Ljubav krenu u Egipat da se spoji sa Zulejhom – oličenjem Ljubavi.

Dakle, Ljepota se očitovala u Ademovom biću, tako da ga je objumila cijelog te ne ostade mjesta za Ljubav i Tugu. U ovoj pravječnoj i prvoj podjeli Ljepota pripade Ademu a Ljubav i Tuga se vezaše za stanovnike Melekuta. Tako dođe do rastanka među sestrama. Na drugoj, gnostičkoj ravni pripovijesti Jusuf je potpuno očitovanje Ljepote. U išraqī mišljenju drugo očitujuće stanište Ljepote jest poslanik Jusuf. Nakon Ademovog izгона na Zemlju Ljepota više nema stanište, ostaje u svijetu Melekuta kako bi našla prikladno mjesto za sebe i za njega se vezala. “Kada dođe red na Jusufa, o tome obavijestiše Ljepotu i ona se smjesta zaputi njemu. Ljepota se toliko sjedini s Jusufom da ne bješe nikakve razlike između Nje i Jusufa. Ljubav i Tuga pohitaše za Ljepotom, ali tamo ne bi mjesta za njih. Ljubav krenu za Egipat. Išla je od kuće do kuće tražeći sebi prikladno stanište sve dok ne pronade Zulejhu. A Tuga se zaputi u Kan’an.”

“Ljubav, kao i Ljepota, povezana je sa svijetom Uma. Samo Ljubavlju se stiže do Ljepote a Tuga i spoznaja dva su temelja koja pripremaju preduvjete za stizanje do Ljepote. To je trougao čija je jedna stranica Tuga, druga spoznaja, a vrh trougla je Ljubav. Tuga, spoznaja i Ljubav su stepenice koje vode ka Ljepoti.”

Četvrto poglavlje

U središtu ovoga poglavlja je razgovor između Tuge i Jakuba. Jakub pita: “S kojeg kraja si mi došla?” “Iz Zemlje neznane, iz grada Čistih.” Jakub razastre sedžad u strpljivosti i na nju posadi Tugu, a sam sjede kraj Nje. Nakon nekoliko dana Jakub se tako zbliži s Tugom da nijednog trena nije mogao bez Nje. Sve što je imao predade Tuzi. Prvo očni vid, a potom i svoju monašku sobicu, koju je nazvao kućom tuge.”

Peto poglavlje

Kada Ljubav dođe u Egipat, grad se zatalasa. A Ljubav je tragala za prijateljem. Zulejha upita: “O, Ti, što bih ti žrtvovala na hiljade duša, odakle dođe?” A Ljubav reče: “Dođoh iz Beyt al-moqaddesa s kapije Ljepote. Nastanjena sam u blizini Tuge. Moja je zadaća putovanje. Sufija sam *ogoljeni*. Gdje dođem, tu zanoćim. Kad dođem među Arape zovu me *ašk*, a kad dođem među Perzijance zovu me *mehr*. [...] Duga je to priča.”

Jusuf, Zulejha i Jakub osjetilne su forme simboličnih egzistencija Ljepote, Ljubavi i Tuge. Ljubav za se kaže da je sufija *ogoljeni*, tj. ogoljena od materijalnoga svijeta i da je njena zadaća putovanje. To je putovanje duhovno, o čemu je Suhrawardi govorio i u traktatu *Aql-e sorx* (Crveni um) i *Āvaz-e par-e Džebraīl* (Pjesma Džibrailova krila). Kretanje i mirovanje materijalnoga svijeta potječu od Ljubavi. Budući da je ogoljena od svijeta materije, protok vremena ne mijenja Ljubav te je ona uvijek mlada. Ali stoga što je pravječna, ona je istovremeno stara.

Šesto poglavlje

U šestom poglavlju Suhrawardi govori o staništu duše. Na kapiji tog staništa je mladi starac, koji se zove Um. On stalno putuje, iako ne mrda s mjesta a dobar je čuvar. On zna Knjigu Božiju i raspolaže ogromnim prostranstvima, ali je nijem. Prema godinama je star, ali nikada ne vidje godinu. Premda je star, još uvijek nije slab.

Stanište duše je svijet Umova i Duša. Mladi i vječnoživi starac je Djelatni um (*aql-e fa'al*) / Deseti um / Melek Objave Džibril. Kao što je kazano i u traktatima *Aql-e sorx* i *Āvaz-e par-e Džebraīl*, budući da je *ogoljen* od svijeta materije i vremena, starac je nazvan mladim. Njegovo putovanje, premda se ne pomjera s mjesta, jest alegorija za znanje o svemu stvorenom jer Djelatni um, Božijim dopuštenjem, ravna Svijetom materije. Nijem je stoga što Melek Objave Džibril ne prenosi Božiju Objavu onako kako je primjereno ljudskom govoru.

Potom Suhrawardi jezikom simbola govori o vanjskim i unutarnjim osjetilima čovjeka. Na prvom stupnju su zajednička osjetila i predodžbe. Na drugom stupnju su fantazija i imaginacija, a na trećem je memorija. Kada putnik proputuje devet sfera, on stiže u svijet Melekuta: Stanište duše! Starac vratar ovoga svijeta je Djelatni um ili Džibril. Putnik se kupu u vrelu života i zadobija sposobnost primanja izljeva od Djelatnoga uma, koji mu raskriva tajne božanske i svete spoznaje. Nakon staništa duše, koje je ulaz u svijet Melekuta, putnik se uspinje višim stupnjevima kako bi došao do Prvoga Uma i motrio Lice Božije.

Sedmo poglavlje

Zulejha pita Ljubav zašto je došla baš u Egipat. Ljubav govori o starijoj sestri Ljepoti, koja je odnjegovala Tugu, i nastavlja: "Sve tri smo bile sretnе. Odjednom do našeg staništa stiže vijest kako se u svijetu zemnom pojavio neko. I gle čuda, on je i nebeski i zemni i tjelesni i duhovni. Dadoše mu i ovostrano i onostrano. Stanovnici našeg staništa poželješe da ga vide."

I nastavlja se pripovijest o Ademovu stvaranju i pometnji koju je izazvalo u svijetu Melekuta kad čuše da je stvorena dvoaspektualna egzistencija, spoj tjelesnog i duhovnog. Kako je Zulejha znala da se Ljepota nastanila u Jusufovoj duši i da je Jusuf stigao u Egipat, kad ga je ugledala ostala je potpuno zaprepaštena. Strpljenje je ostavilo. Potrgala je i ogrtač čednosti i potpuno se izbezumila. U takvom stanju izreče stihove:

*Rane kod drugih su vidljive
Zamišljaju da ja volim tebe*

*al' moje su rane skrivene
a ljubav moja tom' ni nalik nije.*

Osmo poglavlje

Kad Tuga ugleda Ljubav, ode da služi Ljepoti. Zaputi se ka zemlji. Tuga se nastani u Jakubu dok ne sretnu Jusufa.

Tuga učini sedždu Ljepoti i Ljubavi ("O, oče moj, sanjao sam jedanaest zvijezda, i Sunce i Mjesec, i u snu sam ih vidio kako mi se pokloniše." – *Jūsuf*, 4).

Suhrawardi smatra da se istinita snoviđenja događaju u svijetu odraza i da se to preslikava na ovaj naš svijet. Dakle, dešavanje zahvaća tri svijeta: Svijet umova kada se radi o apstrahiranim pojmovima ljepote, ljubavi i tuge; Svijet odraza u kojem su Sunce, Mjesec, jedanaest zvijezda; Osjetilni svijet u kojem su Jusuf, Zulejha, Jakub i ostali sudionici kur'anske pripovijesti.

Deveto poglavlje

U središtu ovog poglavlja je Ljepota. Njezino drugo ime je Potpunost. Sve egzistencije, duhovne i tjelesne, tragaju za potpunosti. Ali put do Ljepote nije nimalo lahak ni jednostavan. Do nje se može doći jedino posredstvom Ljubavi. Ljubav je duša, tj. duh, ono duhovno privlačenje koje egzistira u svemu stvorenom i koje čini da egzistencije žele dosegnuti potpunost. A konačnica potpunosti u mogućim egzistencijama je Prvi Um.

Ali Ljubav ima uvjete. Vjesnik ljubavi je Tuga. Tuga pazi da se kuća srca ne zaprlja neznancem. Dakle, uvjet ozbiljenja ljubavi je čistota. Suhrawardi Ljubav uspoređuje s poslanikom Sulejmanom a mrave s vanjskim i unutarnjim osjetilima. Ljubav umrtvljuje osjetila i zbunjuje um. Kad se nastani u srcu, odstranjuje iz njega ružna svojstva i nedolične predodžbe. Konačno, Ljubav se vraća svome izvoru – Ljepoti. O ovome Suhrawardi kaže: “Ljubav obilazi kuću i sve potanko promotri i nastanjuje se u srcu. Neke dijelove kuće razruši, a neke opet obnovi. Neko vrijeme je zabavljena ovim poslovima. Onda se zaputi u stanište Ljepote. I budući da je jasno kako je Ljubav ta koja tražitelja (*tālib*) dovodi do Traženoga (*matlūb*), treba kod sebe izgraditi pripravnost za njeno primanje i prepustiti joj se. A nakon toga javljaju se začudnosti.

Deseto poglavlje

Govori o Ljubavi (*ašk*). Ašk je krajnost u ljubavi (*mahabbat*). Mahabbat je sadržan u ašku. Svaki ašk je mahabbat, ali nije svaki mahabbat ašk. Mahabbat je uvjetovan spoznajom. Sve dok nema spoznaje, nema ni mahabbeta. Dakle, spoznaja vodi ka mahabbetu, a mahabbet ka ašku.

Duhovni svijet počiva na tri stupa: spoznaja, mahabbat i ašk, što korespondira sa šerijatom, tarikatom i hakikatom.

Jedanaesto poglavlje

I ovo poglavlje govori o Ljubavi. Suhrawardi ljubav uspoređuje s biljkom po imenu *ašage* (bršljan). “Bršljan se obavije oko stabla drveta i usisa svu vlažnost, te se drvo osuši. U mikrosvijetu ademovskog tijela nalazi se sjeme srca. To sjeme potječe iz svijeta Melekuta, a Bog ga je zasadio u srca Svojih robova. Ovo melekutsko sjeme njeguje se vodom znanja, jer voda učini da sve oživi. Tako oživi i ademovsko drvo, iz kojeg izrastu na hiljade duhovnih grana.”

Kada ovo lijepo drvo počne da grana i gotovo se približi svojoj punini, izroni ljubav koja se obavije oko njega da u njemu ne ostane ništa tjelesnoga. I što se ljubav više obavija oko drveta, ono postaje sve žuće i slabije dok ne presiječe sve sponne. Nakon toga, drvo krene ka apsolutu i postaje dostojno mjesta u božanskom vrtu: “Uđi među robove Moje i uđi u Džennet Moj (*El-Fedžr*, 29–30).” Dakle, Ljubav je ta koja je drvo dovela do tog stupnja. Ako Ljubav dovodi dušu do svijeta vječnog bivstvovanja (*beqā*), tijelo vraća u svijet nestajanja (*fenā*), jer u svijetu materijalnog nema ničega što može podnijeti snagu ljubavi.

Dvanaesto poglavlje

U posljednjem poglavlju Suhrawardi kaže: “Ljubav je robinja odnjevovana u kući pravječnog Grada i Sultan pravječni i vječni zapovijed nad svjetovima egzistencije bez naknade joj daje. I Zapovjednica ova stalno nekuda ide i stalno nešto nadzire. U

Njenom protokolu je ovako zapisano: “Svaki grad u koji namjerava ići mora biti obaviješten o Njenom dolasku i mora se u Njeno ime žrtvovati krava: ‘Allah vam naređuje da zakoljete kravu’ (*Al-Baqara*: 67). I sve dok se ne žrtvuje krava duše, ljubav neće kročiti nogom u taj grad.”

Čovjekovo tijelo simbolizira grad: organi tijela su sokaci i mahale a vene su potoci koji teku gradskim sokacima. Osjetila su obrtnici zabavljeni svaki svojim zanatom.

O kravi duše Suhrawardi kaže: “Duša je poput krave koja ruši zdanja ovog grada. Ona ima dva roga: jedan je pohlepa, a drugi želja. Njena je boja lijepa, svijetložuta. Ona zavede svakoga ko u nju pogleda te se on obveseli. [...] Nije svaka krava dostojna da bude žrtvovana. I nema takve krave u svakome gradu i nema svako takvo srce da može žrtvovati kravu. Nije takva sreća namijenjena svakome.”

Izvori i literatura

- Attār, Nišābūrī, *Manteq al-teir*, moqaddame, tashih va ta'liqāt Mohammad Rezā Šafi'i Kadkanī, Enteshārāt-e Soxan, čap-e avval, Tehrān, 1383 / 2005.
- Corbin, Henry, *Eslām dar sarzamīn-e Īrān, vaġh-e falsafī va ma'navī*, tarġome Rezā Kūhkon, ġeld-e dovvom, baxš-e dovvom, Tehrān, 2009.
- Kamālī, Tāhere, *Mabāni-ye hekāmī hosn va ešq dar resāle-ye Fī haqīqat al-ešq Sohravardī*, Ġavidan-e Xerad, Šomāre-ye dovvom, Bahār, Tehrān, 2010.
- Kūmārāsomī, Anānda, *Falsafe-ye honer-e masihī va šarqī*, tarġome va šarh Amir Hossein Zekrgū, Tehrān, Enteshārāt-e ferhengestān-e honar, 2005.
- Moulānā, *Dīvān-e Šams*, be kūšaš-e Badī'ozamān Forūzanfar, Tehrān, 1983.
- Pūrġavādī, Nasrollāh, *Mūnes al-ošāq Sohravardī va ta'sīr ān dar adabiyāt-e fārsī*, maġmū'e-ye maqālāt-e kongre-ye beine al-meleli farhang va andīše-ye dīnī, Tehrān, 2014.
- Sohravardī, Šihābuddīn, *Mūnes al-ošāq (Fī haqīqat al-ešq)*, be tashih-e Sādeq Nikpūr, Enteshārāt-e arbāb-e qalam, 2016.
- Sohravardī, Šihābuddīn, *Maġmū'e-ye mosan-nāfāt*, III, ba tashih va moqaddame Hossein Nasr va moqaddame va tahlil-e farānsavī Henry Corbin, Mo'assese-ye motāle'āt va tahqīqat-e farhangī, čap- e dovvom, Tehrān, 1993.

Abstract

Suhrawardi's perception of love in the treatise “Fī haqīqat al-‘išq”

Saeid Abedpour

Shihāb al-Dīn Yahyā ibn Habash ibn Amīrak Abu al-Futūh Suhrawardī, known as Shihābuddīn, Sheikh al-Ishrāq, al-Sheikh al-maqtūl (the murdered sheikh) and Sheikh of shahids (1154-1191/549-587 A.H.), while discussing beauty (*husn*), love (*‘ishq*) and sorrow (*huzn*) in his well-known treatise *Fī haqīqat al-‘ishq* (On the reality of love), actually reveals the secret of the creation of beauty, but also the reality of love and sorrow. According to Suhrawardi, the source of this trilogy, i.e. beauty, love and sorrow is in the beyondness and all three emanate from the Universal Intellect. In fact, these are the three divine principles which are mentioned once in the story about Adam and the angels,

and for the second time in a more complete form in the story about Yusuf, Yaqub and Zulaykha. These three aspects, i.e. beauty, love and sorrow, are independent divine essences. Their existence is not material and their meanings are not confined to a mere mental level.

Suhrawardi believes that the first existence or the first creature of the peripatetic and Aristotelian philosophy is the shining jewel of Intellect. This interpretation is based on the following tradition: "The first that Allah created was Intellect." The trilogy: beauty, love and sorrow, therefore, arose from the Universal Intellect and the First Intellect. This shining jewel of Intellect was bestowed by God the Exalted with three attributes: the cognition of God, the cognition of self and the cognition of that which had not existed and then came to existence. In the peripatetic philosophy of Ibn Sina every intellect has three aspects: necessity due to itself, necessity due to what is other than itself and contingency due to itself. Through these three aspects the multitude of this world is observed.

Keywords: the treatise "Fī haqīqat al-'ishq", Suhrawardi, love, gnosis, philosophy, beauty, sorrow.